

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 8 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I8Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 8 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Воҳидова Комила Абдуллозизовна*
“ЭЛ БАЙРОҒИ” ГАЗЕТАСИ ҲАҚИДА 11-17
- Сулайманов Саламат Арепбаевич*
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН МУХТОР ВИЛОЯТИДА ҚУРУҚЛИК ВА СУВ ТРАНСПОРТИ: МУАММО
ВА ЕЧИМЛАР (1924-1932 ЙЙ) 18-24
- Раунов Холмамат*
ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА УРАН КОНЛАРИНИ ЎЗЛАШТИРИШ ТАРИХИ 25-32
- Мажидов Анвар Сиражович*
ИМПЕРИЯ МУСТАМЛАКАЧИЛИК СИЁСАТИНИНГ ТУРКИСТОН ТУБ ХАЛҚЛАРИНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ВА ФУҚАРОЛИК АҲВОЛИГА ТАЪСИРИ (СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ
МИСОЛИДА) 33-40
- Begatova Nasiba Xolmurzayevna*
FERMER HO‘JALIKLARI VA KLASSTER TIZIMI UCHUN O‘RTA MA‘LUMOTLI MUTAXASSISLARNI
TAYYORLASH TIZIMIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR (SURXONDARYO VILOYATI
MISOLIDA) 41-48
- Алланазаров Мурот Мирзаевич*
БУХОРО ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ НОЗИРЛАР ШЎРОСИ ВА МИЛЛИЙ РАҲБАР
ХОДИМЛАР ФАОЛИЯТИ ХУСУСИДА 49-54
- Ismoilova Feruza Ibragimovna*
URUSH YILLARIDA XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN VA MADANIYAT SOHALARIDAGI
XIZMATLARI 55-59
- Tursunov Xurshid Nasriddinovich*
O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI
HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI 60-64

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Yuldosheva Gulnoza Abdinabiyevna*
THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN MODELING THE FINANCIAL ACTIVITIES OF
ENTERPRISES 65-70
- Oromidinov Muzaffar Pardabayevich*
DIRECTIONS FOR IMPROVING INTERNAL AUDIT IN COMMERCIAL BANKS 71-75
- Худайназарова Дилором Хайруллаевна*
ТЎҒИМАЧИЛИК САНОАТИ КОРХОНАЛАРИНИНГ ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ ДОИРАСИДАГИ
РИСКЛАРИНИ СТРАТЕГИК ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 76-84

<i>To'lov Ulug'bek Toshmamatovich, Jo'rayev Sirojiddin Muxiddin o'g'li</i> KO'CHMAS MULKNI SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLARDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR	85-92
<i>Xudayberganov Dilshod Tuxtabayevich</i> MINTAQADA XIZMAT TURLARIDAN SAMARALI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	93-98
<i>Turobov Sherzod Alisherovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA UY XO'JALIKLARI TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT SIYOSATI	99-105
<i>Шамсиев Нодир Муратович</i> МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ ПРИ АНАЛИЗЕ РЕЙТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ КАЧЕСТВЕННОЕ ОПИСАНИЕ	106-110
<i>Zaripova Moxira Zarip qizi</i> AGRAR SOHAGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	111-114
<i>Узайдуллаев Шерзод Шукуруллаевич</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН ИНФРАТУЗИЛМАНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ОМИЛЛАРИ	115-121
<i>Atabayeva Karomat Rajabovna, Rajabova Maftuna Farhod qizi</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHI VA TAHLILI	122-127
<i>Жумаева Мухлиса Абдуғани қизи</i> МАМЛАКАТДА АЁЛЛАР ТАДБИРКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	128-137
<i>Камалов Акмал Сайдакбарович, Саматов Ғаффор Аллақулович</i> ГЕОИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТЛАР ШАРОИТИДА ТРАНСПОРТ ЛОЙИҲАЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШГА БЎЛГАН ЁНДАШУВЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ	138-150
<i>Мамадиёров Олимжон Умарович</i> ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ ТАЪМИНЛАШ НАЗАРИЯЛАРИ ЭВОЛЮЦИЯСИ.....	151-158
<i>Раббимов Жахонгир Эшбоевич</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА ОПЕРАЦИОН РИСКЛАРНИНГ МОҲИЯТИ, УЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШ САБАБЛАРИ	159-164
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	165-174

Гадоев Сўҳроб Жумакулович
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ КРЕДИТИНИНГ ТАЪМИНОТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎЛЛАРИ 175-181

Бекжанов Дилмурод Йўлдашович
ЭМПИРИК ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ АСОСИДА ТУРИСТИК ДЕСТИНАЦИОН
МЕНЕЖМЕНТ ЖАРАЁНИ ИШТИРОКЧИЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ 182-193

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Boydadayev Abdurroхmon Tolibjon o'g'li
SHARQ VA G'ARB IRRATSIONAL FALSAFASIDA PANTEISTIK QARASHLARNING QIYOSIY
TAHLILI (J.RUMIY VA F.NITSSHE FALSAFASI MISOLIDA) 194-200

Xayridinov Abbosxon Anvarovich
GLOBALLASHUV JARAYONIDA MA'NAVIY MA'RIFIY INQIROZLARNING OLDINI OLISHDA
MARKAZIY OSIYO QADRIYATLARINI YUKSALTIRISH ISTIQBOLLARI 201-205

Quramboyev Alisher Maxsudovich
TEMURIYLAR DAVRIDA IJTIMOY ADOLAT TAMOYILLARINING AMAL QILISHI 206-211

Jo'rayev Alisher Tulqinboyevich
JAMIYAT MILLIY ASOSLARINI MUSTAHKAMLASH – DAVLATNING USTUVOR
MAQSADI..... 212-217

Turabova Sevara Kattaqulovna
ILMIY VAHS FENOMENINING MANTIQUIY- GNOSEOLOGIK MAQOMINI O'RGANISHDA
KONSEPTUAL-METODOLOGIK YONDOSHUV 218-224

Пардаева Марҳабо Давлатовна
АЛИШЕР НАВОЙ АСАРЛАРИДА ИЛМГА ОИД ҚАРАШЛАРИНИНГ НАҚШБАНДИЯ
ҲОЯЛАРИ БИЛАН УЙҒУНЛИГИ 225-233

Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich
NIKON MUNOSABATLARINING TADRIJIY RIVOJLANISHI 234-240

Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna
DINIY MANBALARDA GO'ZALLIK TO'G'RISIDAGI FALSAFIY QARASHLAR 241-246

Юсупова Феруза Зойировна
АХЛОҚИЙ ИДЕАЛ – ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШИНING МЕЗОНИ 247-251

Teshaboev Muhiddin Marifovich
IJTIMOIY ADOLATNI TA'MINLASHNING PRINSIPIAL MASALALARI 252-257

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Soatova Nodira Isomitdinovna</i> LIRO-EPIK ASARLARDA POETIK FIKRNING BADIY IFODASI	258-265
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR LINGVOMADANIY BIRLIK SIFATIDA	266-269
<i>Yusupova Omina Muhammadzoir kizi</i> DIFFERENT CLASSIFICATION OF FAIRYTALE DISCOURSE IN WORLD AND UZBEK FOLKLORE	270-276
<i>Бозорова Хулкар Одинакуловна</i> РУССКИЙ ЯЗЫК КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ	277-282
<i>Matyakubov Oybek Quralbayevich</i> KOGNITIV TILSHUNOSLIKDA «KONSEPT» TUSHUNCHASI	283-288
<i>Фатуллаева Камола Рахматуллаевна</i> ТЕРМИНЛАРНИНГ БЕЛГИЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАСНИФИ	289-293
<i>Karimjonova Shahlo Ravshanjonovna</i> O'ZBEK TILIDA KAUZATIV FE'LLARNING YASALISH USULLARI	294-299
<i>Xamzayev Otaxon Erkinovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KASB-HUNARGA OIDMAQOLLARNING CHOG'ISHTIRMA Tahlili	300-305

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В СНГ	306-310
<i>Сафоева Садокат Мусоевна</i> ЭКОСИСТЕМА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ: ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛЕЙ ЗАИНТЕРЕСОВАННЫХ СТОРОН В КОНТЕКСТЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА	311-320
<i>Абдуллаева Маликабону Эркин қизи</i> ХАЛҚ ТАЪЛИМИ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШГА ОИД АЙРИМ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИНИНГ ҚИЁСИЙ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ	321-330

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Zoirova Lola Xamidovna</i> TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA "INSON ORGANIZMINING RADIATSIYAGA SEZGIRLIGI" MAVZUSINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN	

FOYDALANISH	331-336
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> KOGNITIV SIFATLARNING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI (MAKTAB PEDAGOG XODIMLARI MISOLIDA)	337-343
<i>Madaminov Azimbek Egamberganovich, Xalillayev O'ktam Sobir o'g'li</i> YOSH GANDBOLCHI DARVOZABONLARNI O'YIN TEXNIKASIGA O'RGATISH	344-349
<i>Fayzullaeva Madina Abdumumin kizi</i> ANALYSIS OF THE POSITIVE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE MOTIVATION AND KNOWLEDGE OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS	350-355
<i>Джумаева Хулкархан Мухаммаджонова</i> ВНУТРЕННИЕ УГРОЗЫ, НЕГАТИВНО ВЛИЯЮЩИЕ НА ДУХОВНОСТЬ СТУДЕНТОВ..	356-361
<i>Islomova Madina Asqarovna</i> INTEGRATSIYALASHGAN SUN'IY INTELLEKT TOMONIDAN YARATILGAN CHATGPT BOT YORDAMIDA NEMIS TILI O'QITISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	362-368
<i>Raxmatova Mexrinov Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI O'RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	369-373
<i>Абдукаюмова Наргиза Райимовна</i> ЮҚОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ МАДАНИЙ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК ШАРТЛАРИ	374-384
<i>Norboyev Farxod Chorshanbiyevich</i> KREATIVLIK VA INNOVATSIYA BORASIDA ZAMONAVIY NAZARIYALAR	385-390
<i>Borasheva Aybolgan</i> EXPLORING JAMES MCCROSKEY'S RESEARCH ON WILLINGNESS TO COMMUNICATE IN L1 CONTEXTS: IMPLICATIONS FOR LANGUAGE TEACHING AND LEARNING	391-398
<i>Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna</i> KOGNITIV TADQIQOTLARNING FANLARARO TUSHUNCHA SIFATIDAGI MOHIYATI VA MANTIQUIY TAHLILI	399-409
<i>Boboraximov Sanjar Malikjanovich</i> MAKTABDA O'QUVCHILARNI JISMONIY TARBIYALASHNING ZARURATI VA UNGA QO'YILADIGAN TALABLAR	410-414
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> XAVFSIZ TA'LIM MUHITI MONITORINGINING AHAMIYATI	415-421

<i>Sayfiddinova Jamila Ziyodulla qizi</i> METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF LOGICAL REASONING IN PRIMARY SCHOOL PUPILS	422-427
<i>Xamroyev Samijon Salimovich</i> SPORT TO‘GARAKLARI ORQALI TALABALARNING JISMONIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH KOMPONENTLARI	428-433
<i>Kattaeva Feruza Shakirovna</i> DEVELOPING STUDENTS SOCIO-CULTURAL COMPETENCE BY USING SOCIO CULTURAL DISCOURSE ANALYSIS METHOD	434-441
<i>G‘ofurov Azizbek Umarjonovich</i> BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA FANI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	442-447
<i>Abduraximova Umida Shuxratovna</i> BO‘LAJAK TARJIMONLARNING LINGVOMADANIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	448-454
<i>Obidova Gulmira Kuzibaevna</i> INGLIZ TILINI O‘RGANISH JARAYONIDA TEXNIKA TA‘LIM YO‘NALISHI TALABALARIDA EKOLOGIK MADANIYAT ASOSLARINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR VA INTERAKTIV METODLAR	455-460
<i>Axmadaliyeva Xosiyatposhsho Abduxayotovna</i> PROFESSINAL TA‘LIM YO‘NALISHLARIDA TAHSIL OLAYOTGAN O‘QUVCHILARNING INGLIZ TILIDAN KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI AUTENTIK MATERIALLAR ORQALI TAKOMILLASHTIRISH	461-469

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Кулибоев Азамат Шоназарович
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори
International School of Finance Technology and Science
e-mail: buxgalter_82@mail.ru

ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

Аннотация. Мақолада давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг мақсади ва вазифалари ёритилади. Шунингдек, давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юретишнинг ўзига хос хусусиятлари ҳам баён қилинади. Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юретишдаги услубий жиҳатлар атрофича илмий жиҳатдан муҳокама қилинади.

Таянч сўзлар: бухгалтерия ҳисоби, бюджет ижроси, давлат бюджети, давлат тиббиёт ташкилоти, даромад ва харажат, молия, услубиёт, ҳисобот, ҳисобот даври.

Kuliboev Azamat Shonazarovich
Doctor of Philosophy in Economics
International school of financial technology and science

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ACCOUNTING IN STATE MEDICAL ORGANIZATIONS

Abstract. The article describes the purpose and tasks of accounting in state medical organizations. Also, the specific features of accounting in state medical organizations are described. Methodological aspects of accounting in state medical organizations are discussed scientifically.

Key words: accounting, budget execution, state budget, state medical organization, income and expenditure, finance, methodology, report, reporting period.

Кулибоев Азамат Шоназарович
доктор философии по экономических наук
International school of finance technology and science

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕДИЦИНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Аннотация. В статье описаны цель и задачи бухгалтерского учета в государственных медицинских организациях. Также описаны особенности ведения бухгалтерского учета в государственных медицинских организациях. Подробно с научной точки зрения рассмотрены методологические аспекты бухгалтерского учета в государственных медицинских организациях.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, исполнение бюджета, государственный бюджет, государственная медицинская организация, доходы и расходы, финансы, методология, отчет, отчетный период.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SCP1342V3I8Y2023N23>

Кириш. Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ соғлиқни сақлаш соҳасидаги ислохотларнинг амалга оширилиши, тиббий хизмат кўрсатиш сифати ва самарадорлигини янада юксалтириш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан бирига айланди. Мамлакатимизда соғлиқни сақлаш соҳасини ривожлантиришга қаратилган бир қатор норматив ҳужжатларнинг қабул қилиниши бунга яққол мисолдир.

2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси соғлиқни сақлаш соҳаси тараққиётини янги босқичга кўтарди, десак муболаға бўлмайди. Бунда, соҳани ривожлантиришнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш назарда тутилган. Шунингдек, 2017 — 2019 йиллар мобайнида ўнлаб марказлар, хусусан, онкология, нейрохирургия, травматология ва ортопедия, алергология, нефрология ва буйрак трансплантацияси, неврология, наркология, болалар хирургияси йўналишларида республика ихтисослаштирилган илмий – амалий тиббиёт марказлари ташкил қилинди. Республика аҳолисига ихтисослаштирилган тиббий ёрдам кўрсатаётган тиббиёт марказларни сони 20 тага етказилди ва уларнинг ҳудудларда тегишли филиаллари фаолияти ҳам йўлга қўйилди.

Натижада бугунги кунга келиб Ўзбекистонда ўртача умр кўриш давомийлиги 73,8 ёшни: эркаклар учун – 71,4 ёш, аёллар учун эса, – 76,2 ёшни ташкил этмоқда. Бутун дунёда эса, умр кўриш давомийлигининг ўртача кўрсаткичи аёлларда 74 ёшни, эркакларда 69 ёшни ташкил қилиб турган бир вақтда юртимизда соҳага қаратилган алоҳида эътибор натижасида аҳолимизнинг ўртача умр кўриш ёши йил сайин ортиб бормоқда [1].

Президентимиз ўз нутқида “Туб ислохотларимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб биз халқимиз соғлиғини мустаҳкамлашга энг устувор вазифа, деб қараб келмоқдамиз. Ўтган беш йилда бу борада катта ишларни амалга оширдик, илғор хорижий ютуқларни ўрганиб, етарли тажриба тўплادик. Келгуси беш йилда ҳам аҳолимизни сифатли ва малакали тиббий хизмат билан таъминлаш, соғлом турмуш тарзини кенг қарор топтиришни Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг энг муҳим йўналиши сифатида белгилаб олдик” – дея таъкидлаб ўтган [4].

Соғлиқни сақлаш тизимида маблағларнинг адолатли режалаштирилиши ва мақсадли сарфланиши, молиявий – хўжалик фаолиятини самарали бошқариш, мавжуд моддий ресурс ва техникалардан ўринли фойдаланишни таъминлаш, соҳага оид кўрсаткичларни шакллантиришда ишончли ахборотларни шакллантириш ҳамда умумлаштириб бориш зарурияти мавжуд. Юқоридагилардан келиб чиқиб, давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритишнинг услубий жиҳатларини тадқиқ этиш ва уни амалиётга жорий этиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси. Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш ва юритишнинг ўзига хос хусусиятлари бюджет ҳисоби қоидаларини ҳисобга олган ҳолда тизимли таҳлил, анализ, синтез, таққослаш ва бошқа шу каби бир қанча тадқиқот усулларида фойдаланилган.

Адабиётлар шарҳи. Тадқиқот мавзуси доирасида мамлакатимиз ва хорижлик иқтисодчи олимлар томонидан олиб борилган илмий изланишлари ўрганилди.

Мамлакатимиз иқтисодчи олимлари А.Остоноқулов, Н.Шанасирова ва Ш.Қурбоновлар томонидан давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби ва молиявий назоратни такомиллаштиришнинг айрим жиҳатлари ҳамда уларни ривожлантириш истиқболлари тадқиқ қилинган. Жумладан, А.Остоноқулов томонидан олиб борилган илмий тадқиқот ишида бюджет ташкилотлари ва муассасаларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисоби ва ҳисоботининг назарий – услубий асослари тадқиқ этилган. Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари бўйича молиявий ҳисоботларни тузишнинг услубий муаммолари кўрсатилиб, уларнинг ечими сифатида илмий асосланган таклифлар берилган [6].

Н.Шанасирова соғлиқни сақлаш муассасаларида харажатлар ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш борасида тадқиқот олиб борган бўлиб, соғлиқни сақлаш муассасаларида ички аудит ҳамда молиявий назорат хизматларини алоҳида ташкил этиш ҳамда ички аудит хизмати бюджет маблағлари билан биргаликда бюджетдан ташқари маблағлар бўйича ҳам аудит хулосасини бериш кераклигини илмий жиҳатдан асослаб берган [10].

Ш.Қурбонов томонидан давлат тиббиёт ташкилотларида бюджетдан ташқари маблағлар ҳисоби ва ички аудитини такомиллаштириш масалалари илмий жиҳатдан тадқиқ қилинган. Унда давлат тиббиёт ташкилотларида бюджетдан ташқари маблағларни шакллантиришнинг зарурлиги ва аҳамияти, тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва ички аудитни амалга оширишнинг назарий ҳамда ҳуқуқий асослари баён қилинган [12].

Хорижлик иқтисодчи олимлардан А.Федотовнинг илмий тадқиқот ишлари давлат соғлиқни сақлаш муассасаларини сақлаш харажатларини бухгалтерия ҳисоби ва назорати масалаларига бағишланган. Тадқиқот ишида бухгалтерия ҳисоби методологиясининг асослари, давлат соғлиқни сақлаш муассасаларини сақлаш харажатларини назорат қилиш ва унинг ретроспектив таҳлили кўрсатилган [8].

Е.Федченко давлат муассасаларини бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигининг таҳлили ва назорати методологияси бўйича илмий тадқиқот ишида давлат муассасаларининг бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини назорат қилиш тизимини ислоҳ қилишга комплекс ёндашган ҳамда бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлиги устидан назоратни ташкил этиш моделини ишлаб чиққан [9].

А.Ушаковнинг илмий тадқиқотлари шаҳар соғлиқни сақлаш муассасаларида маблағлардан фойдаланиш самарадорлигини бухгалтерия ҳисоби ва аудитига бағишланган. Тадқиқотчи томонидан соғлиқни сақлаш тизимидаги муассасаларнинг даромадлари ва харажатларини ҳисобга олиш, улардан фойдаланиш самарадорлигини текшириш бўйича асосланган илмий ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган [7].

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш услубиётига доир мамлакатимизда илмий – тадқиқот ишлари олиб борилмаган. Бизнинг фикримизча давлат бюджетидан молиялаштириладиган тиббиёт ташкилотларида фаолият йўналишини ҳисобга олган ҳолда бухгалтерия ҳисобини

ташкил қилиш ташкилот раҳбарияти томонидан ишончли маълумотлар асосида бошқарув қарорларини қабул қилинишда муҳим аҳамият касб этади.

Шу сабабдан ҳам, давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг услубий жиҳатларини амалдаги норматив – ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ такомиллаштириб бориш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда соғлиқни сақлаш соҳасини ривожлантириш ва уларнинг моддий — техник базасини янгилаш мақсадида давлат бюджетидан ушбу соҳага 2017 — 2021 йилларда маблағ ажратиш кўпаймоқда. Буни куйидаги 1 – жадвал маълумотларида кўришимиз мумкин.

1 – жадвал

Давлат бюджетидан соғлиқни сақлаш соҳасига ажратилган маблағлар тўғрисида маълумот (млрд. сўм)¹

Кўрсаткичлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2022 йил
Давлат бюджети харажатлари	49 107,4	62 170	107 118,4	131 104,5	165 879	214 799,6
Соғлиқни сақлаш	7 304,9	9 562	12 078	14 842,6	19 648	22 827,6
Давлат бюджети харажатлари таркибидаги улуши, %	14,9	15,4	11,3	11,3	11,8	10,6

Юқоридаги жадвалда келтирилган маълумотлар сўнгги олти йил давомида давлат бюджети харажатлари таркибидаги соғлиқни сақлаш соҳасига ажратилган маблағларнинг улуши 2017 йилда 14,9 фоиз бўлса, бу кўрсаткич 2022 йилда 10,6 фоизни кўрсатади. Бу ерда давлат бюджетидан соғлиқни сақлаш соҳасига йўналтирилган маблағлар улуши фоиз кўрсаткичларида камайган бўлсада, лекин, давлат бюджети харажатларининг Ялпи ички маҳсулотдаги (ЯИМ) улушининг кўпайиши ҳисобига 2022 йилда соғлиқни сақлаш соҳасига давлат бюджетидан ажратилган маблағ ҳажми 2017 йилга нисбатан 22 827,6 млрд. сўмга кўпайган. Бу соҳага ажратилган маблағнинг 212,49 фоизга ўсганлигидан далолат беради. Шунингдек, давлат бюджети харажатлари ҳам, 2022 йилда 2017 йилга нисбатан 165 692,2 млрд. сўмга ёки 337,41 фоизга ошган.

Буни биз сўнгги олти йил мобайнида тиббиёт муассасалари сони ва улардаги штат бирликлари сонининг ошиши билан изоҳлашимиз мумкин. 2017 — 2022 йиллардаги тиббиёт ташкилотлари бўйича кўрсаткичларни ўрганганимизда, ҳақиқатан ҳам, соғлиқни сақлаш соҳасини ислоҳ қилиш бўйича давлат сиёсатининг устувор вазифалари ижроси таъминланаётганлигига амин бўлдик (2 – жадвал).

2 – жадвал

2017 – 2022 йиллардаги тиббиёт ташкилотлари кўрсаткичлари²

Кўрсаткичлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2022 йил	2022 йилнинг 2017 йилга нисбатан ўзгариши,

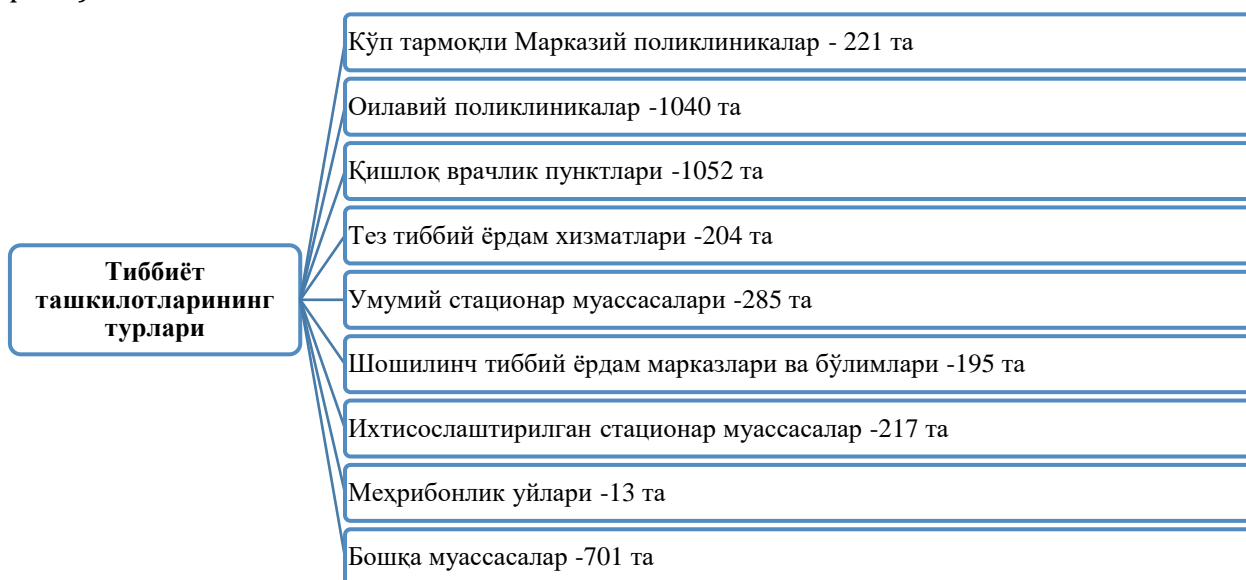
¹Фуқаролар учун бюджет 2018-2023 йиллардаги маълумотлар асосида муаллиф муаллиф ҳисоб-китоблари

²Фуқаролар учун бюджет 2018-2023 йиллардаги маълумотлар асосида муаллиф муаллиф ҳисоб-китоблари

							(+,-)
Тиббиёт муассасалари сони	3655	3 647	3 655	3 655	3 704	3 928	273
Штат бирликлари, киши	430229	453405	468314	468314	488530	483294	53065
Шу жумладан, врачлар, киши	95180	102552	105899	105899	110613	114300	19120

Мамлакатимизда фаолият юритаётган давлат бюджетдан молиялаштириладиган тиббиёт ташкилотлари сони 2022 йилда 2017 йилга нисбатан 273 тага, яъни 7,5 фоизга кўпайганини 2 – жадвал маълумотлари таҳлилидан кўришимиз мумкин. Шунга мутаносиб равишда тиббиёт ташкилотларидаги штат бирликлари сони ҳам 53 065 кишига, яъни 12,3 фоизга ошганлиги ҳам аҳолига кўрсатиладиган тиббий хизмат турларининг кўпайганлигидан далолат беради. Бу жадвалдаги врачлар сонининг 2022 йилда 2017 йилга қараганда 19 120 кишига кўпайганлигини вилоят ва туманлардаги марказий шифохоналар, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш поликлиникаларда янги мутахассислик штатлари бўйича врачларнинг ишга қабул қилиниши билан изоҳлаш мумкин.

Юқоридаги жадвал маълумотларидан яна шуни кўришимиз мумкинки, 2023 йилнинг бошига фаолият юритаётган тиббиёт ташкилотлари сони 3 928 тани ташкил этади. Ушбу тиббиёт ташкилотларининг фаолияти қуйидаги турларига бўлинади (1-расм).

1-расм. Тиббиёт ташкилотларининг турлари¹

Соғлиқни сақлаш вазирлиги маълумотларига кўра, тиббий фаолиятни ташкил этувчи хизматлар 250 тани ташкил қилади. Тиббий фаолиятни ташкил этувчи тиббий хизмат турлари бўйича ҳар бир давлат даволаш муассасаси ўзининг ихтисослашган фаолият тури бўйича аҳолига амбулатор ва стационар шароитда хизмат кўрсатади.

Янги Ўзбекистонни 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегиясидаги етти устувор йўналишларидан тўртинчиси “Адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капитални ривожлантириш” деб номланади.

¹Муаллиф томонидан Фуқаролар учун бюджет 2018-2023 маълумотлари асосида тузилган

Бу йўналишда соғлиқни сақлаш соҳасини ривожлантириш, тиббий хизматлар сифатини ошириш ва такомиллаштириш бўйича қуйидагиларни бажариш мақсад қилинган:

– кўрсатилаётган тиббий хизматларни аҳолига янада яқинлаштириш ва қулайлигини ошириш мақсадида республика ҳудудларида тиббиёт кластерларини ташкил этиш;

– аҳолига кўрсатилаётган тиббий хизмат сифатини ошириш, бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш, тиббий хизматларни марказлаштириш ва аҳолини тиббий суғурталаш амалиётини жорий қилиш;

– тиббий асбоб-ускуналарга техник хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш;

– дори-дармон ва тиббий буюмлар муомаласини тартибга солиш ҳамда аҳолига арзон ва сифатли маҳсулотлар етказиб бериш тизимини такомиллаштириш;

– бирламчи тиббий-санитария хизматида аҳолига малакали хизмат кўрсатиш сифатини яхшилаш, соҳага ажратиладиган маблағларни ошириш;

– репродуктив ёшдаги ва ҳомиладор аёллар, болалар учун юқори технологик тиббий ёрдам кўрсатиш тизимини такомиллаштириш;

– тиббий хизматлардаги хусусий секторнинг улушини 25 фоизга етказиш;

– мамлакатда ишлаб чиқариладиган дори — дармон ва тиббиёт воситаларининг улушини 80 фоизга етказиш;

– санитария — эпидемиологик осойишталик ва жамоат саломатлиги халқаро мақомга эга лабораторияларини ташкил этиш;

– ҳудудларда бирламчи тиббий хизматни “бир қадам” тамойили асосида ташкил этиш;

– малакали шифокорларнинг ойлик маошларини босқичма-босқич 1 000 АҚШ доллари эквивалентига етказиш.

2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини 2023 “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастурида аҳолига бирламчи тиббий хизматларни яқинлаштириш ва фуқароларни сифатли тиббий хизматлар билан таъминлаш, касалликларни эрта босқичда аниқлаш, шунингдек, беморларга қўшимча қулайликлар яратиш мақсадида:

– 30 та оилавий поликлиника, 110 та оилавий шифокор пункти ва 520 тагача ихчам маҳалла тиббиёт пунктларини ташкил этиш;

– 18 — 40 ёшли 12,6 миллион нафар аҳолини профилактик кўрикдан ўтказиш, 40 ёш ва ундан катта ёшдаги сурункали касаллиги бўлмаган 6,3 миллион нафар аҳолини юрак қон-томир касалликлари ва қандли диабет, 3 миллион нафар аҳолини онкологик касалликларни эрта аниқлаш бўйича скрининг текширувларидан ўтказиш;

– спинал мушак атрофияси билан касалланган 112 нафар болани дори воситалари билан таъминлаш;

– 250 нафардан ортиқ заиф эшитувчи болада кохлеар имплантация операцияларини ўтказиш, шунингдек, бундай операциялар ўтказилган 132 нафар болада нутқ процессорларини алмаштириш чораларини кўриш масаласи қўйилган [3].

Юқоридаги мақсадларни эришиш учун давлат тиббиёт ташкилотларида сифатли ва тезкор тиббий хизматлар маблағларининг мақсадли сарфланиши, улар юзасидан

ҳисобдорлик ва назоратни таъминлаш учун бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш, юритиш, молиявий ҳисоботларни тузиш ва тақдим қилиш ҳамда узлуксиз назоратни амалга ошириш талаб этилади.

Шунингдек, соҳада амалга оширилаётган ислоҳотлар, замонавий технологиялар ва техникаларнинг қўлланиши баробарида давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг ўзига хос хусусиятлари вужудга келади. Бу эса, бухгалтерия ҳисобининг назарий ва услубий асосларини тадқиқ этиш заруриятини вужудга келтиради.

Ҳозирги вақтда давлат бюджетининг жами харажатларига нисбатан соғлиқни сақлаш соҳасига ажратиладиган маблағларнинг умумий улуши 10,6 фоизни ташкил қилиб, бу маблағлар сарфи ҳудудлар жойлашган давлат тиббиёт муассасаларини молиялаштирилиши ҳисобига амалга оширилади. Бу маблағларнинг мақсадли ва оқилона сарфланишини таъминлаш ҳамда улар бўйича тегишли ахборотларни шакллантирилиши муассасаларда бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш заруриятини келтириб чиқаради.

Шунингдек, ташкилотларда бухгалтерия ҳисобини ташкил этишни амалдаги норматив – ҳуқуқий ҳужжатларга асосан муассаса раҳбари амалга оширади. Тиббиёт ташкилоти раҳбари муассасада бюджет ҳамда бюджетдан ташқари маблағларини самарали ва мақсадли сарфланиши, шунингдек, муассаса балансидаги мол – мулкларини ва мажбуриятлари бўйича тегишли қарорлар қабул қилишларида бюджет ижроси ҳисобининг маълумотларига асосланадилар.

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш деганда, ташкилотнинг молиявий фаолияти тўғрисида ишончли ва ўз вақтида ахборотлар олиш, тиббий хизмат кўрсатишда фойдаланиладиган жиҳозлар ва улардан фойдаланиш устидан назоратни амалга ошириш мақсадида ҳисоб жараёнининг шарт – шароитлар тизими ва улар элементларининг тузилиши тушунилади.

Бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш тизимининг асосий элементлари дастлабки ҳисоб ва ҳужжатлар айланиши, инвентаризация, ҳисоб – китоб ишларининг ташкилий шакллари, ҳисоботларнинг ҳажми ва мазмуни ҳамда ҳисоб сиёсатидан иборат бўлиши керак.

Давлат тиббиёт ташкилотларининг молия – ҳўжалик фаолиятини бошқаришда бухгалтерия хизматининг олдида қуйидаги талаблар қўйилади:

- ташкилот фаолияти ва унинг натижалари тўғрисида тўлиқ ва ишончли ахборотларни шакллантириш;
- ташкилотнинг фаолиятини назорат қилиш ва бошқариш учун ички ҳамда ташқи фойдаланувчиларни зарур ахборотлар билан таъминлаш;
- молия – ҳўжалик фаолиятидаги нохуш ҳолатларнинг ўз вақтида олдини олиш, ички имкониятларни аниқлаш ва сафарбар этиш;
- ташкилот фаолиятининг молиявий натижаларини ҳисобда тўғри акс эттириш;
- ташкилот ходимларининг меҳнатига ҳақ тўлашни назорат қилиш;
- молиявий ҳисоботни тузиш учун зарур маълумотларни олиш ва ўз вақтида тақдим этиш [5].

Шу ўринда, ҳар бир давлат тиббиёт ташкилотида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг мақсади ва унинг олдига бажариши керак бўлган бир қатор вазифалар қўйилади.

Тиббиёт ташкилотларининг сметалари ижроси юзасидан ишончли, тўлиқ молиявий ҳамда бошқа ахборотлар билан фойдаланувчиларни таъминлаш давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш ва юритишнинг мақсади саналади.

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг аҳамиятини бажарадиган қуйидаги вазифаларига қараб белгилаш мумкин:

- бухгалтерия счётларида активлар ва мажбуриятларнинг ҳолати ҳамда ҳаракати тўғрисидаги тўлиқ ва ишончли ахборотларни шакллантириш;
- ташкилот маблағларининг мақсадли сарфланишини таъминлаш;
- сметалар ижроси натижаларини шакллантириш;
- ташкилотни ички ва ташқи бухгалтерия ахборотларидан фойдаланувчилари томонидан талаб қилинадиган молиявий ҳисоботларини тайёрлаш;
- ташкилотнинг иқтисодий фаолиятининг салбий натижаларини олдини олиш ва унинг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун ички иқтисодий захираларини аниқлаш;
- молиявий ҳисоботнинг ички ва ташқи фойдаланувчиларига амалдаги қонунчиликка риоя этилиши устидан ички ва ташқи молиявий назоратни амалга ошириш учун керак бўлган бухгалтерия маълумотларини тақдим этиш;
- бюджет ижросига оид бухгалтерия ҳисоби маълумотларини умумлаштириш ва ҳисоботларни тузиш;
- давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишда ахборот технологияларидан фойдаланиш.

Белгиланган вазифаларни ҳал этиш жараёнида ташкилот ҳисоб сиёсатида белгиланган талабларга риоя қилиш зарур. Ҳисоб сиёсатида ҳисоб объектларини тан олиш, баҳолаш ва бухгалтерия ҳисобида услубий жиҳатдан тўғри акс эттириш ҳам долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бунда, яъни давлат тиббиёт ташкилотларида ҳисоб объектларини тан олиш, баҳолаш ва бухгалтерия ҳисобида акс эттиришда амалдаги норматив – меъёрий ҳужжатлар, бюджет ҳисоби стандартлари ва тасдиқланган ҳисоб сиёсати меъёрларига амал қилиш керак.

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби уларнинг фаолият йўналиши ёки ихтисослашуви билан боғлиқ ўзига хос хусусиятларга эга.

Ушбу хусусиятлар ўз ичига қуйидагиларни олади:

- бюджет таснифи асосида бухгалтерия ҳисобини ташкил этилиши ва ҳисоботларни шакллантирилиши;
- даромадлар ва харажатлар сметаларининг ижроси назорат қилиниши;
- бюджет ижросини ғазначилик тизимига ўтиши;
- касса ва ҳақиқий харажатлар ҳисобини юритилиши;
- давлат тиббиёт ташкилотларининг фаолият йўналишлари ва ихтисослашуви бўйича бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари [11].

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишда, ҳисобнинг мақсади ва бажарадиган вазифаларини тўғри, аниқ қўйиш керак. Шундагина,

тиббиёт ташкилотида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишдан кўзланган мақсадга эришилади ва фаолият самарадорлиги таъминланади.

Хулоса ва таклифлар. Соғлиқни сақлаш тизимидаги тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг ўзига хос хусусиятлари ҳисоб вазифаларини, хусусан тасдиқланган сметаларни тўғри ижросини таъминлаш, бюджет интизомига қатъий риоя қилиш, бюджетдан ташқари жамғармаларини шакллантириш, муассасанинг молиявий барқарорлигини таъминлаш ва уларнинг ички иқтисодий захираларини аниқлашни тақазо қилади.

Давлат тиббиёт ташкилотлари фаолиятини ривожлантириш, бошқариш ва сифатли тиббий хизмат кўрсатишда бухгалтерия ҳисоби муҳим аҳамиятга эга. Давлат тиббиёт ташкилотларида барча ҳисоб объектлари пул ўчлов бирлигида ҳисоби юритилиб, молиявий ҳисоботларда акс эттирилади. Бу бухгалтерия ҳисоби объектлари тўғрисида тўлиқ маълумот олиш имконини беради, лекин тиббиёт ташкилотлари фаолиятини самарали бошқариш ва тасарруф этишда маълумотларнинг тўлиқ бўлиши таъминламайди.

Юқоридаги таҳлил қилиб, ўрганилган маълумотлардан шуни хулоса қилиш мумкинки, давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритиш, тиббиёт ташкилотларининг фаолият тури ва ихтисослашувига қараб бюджет ҳамда бюджетдан ташқари маблағларнинг мақсадли сарфланишини назорат қилиш нечоғлиқ муҳим эканлигини кўришимиз мумкин. Давлат тиббиёт ташкилотларининг тиббий хизматлар кўрсатадиган турларига кўра, ҳисобни қонунчиликда белгиланган тартибда юритиш, ички назоратга амал қилиш, молиявий ҳисоботларни ўз вақтида шакллантириш мақсадида ҳисоб сиёсатини ишлаб чиқиш зарур.

Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини услубий жиҳатдан тўғри ташкил этиш учун ҳисобнинг олдига қўйилган қуйидаги талабларга риоя қилиш зарур, деб ҳисоблаймиз:

– ҳисобот давридаги хўжалик муомалаларини ҳисобда тўлиқ акс эттириб бориш. Бунда тиббиёт ташкилотларида содир бўладиган кунлик, ойлик ва чораклик хўжалик муомалаларини ўз вақтида бухгалтерия ҳисобида қайта ишлаб, уларга бухгалтерия ўтказмалари бериш керак;

– ташкилотнинг даромад ва харажатларини ҳисобот даврига тўғри олиб бориш, яъни бюджет ва бюджетдан ташқари маблағларнинг сарфланиши, бюджетдан ташқари жамғармалар бўйича даромадларни ҳар чоракда молиявий ҳисобот шакллари акс эттириб бориш мақсадга мувофиқ;

– синтетик ва аналитик ҳисоб маълумотларининг тенглигини таъминлаш, бундан кўзланган мақсад аналитик счётадаги маълумотларнинг йиғиндиси синтетик счётниқига тенг бўлишидир. Шунда ҳисобот маълумотларининг тўғрилиги ва ишончлилиги таъминланади;

– бино, иншоотларни жорий таъмирлаш ва капитал қўйилмалар бўйича қилинган харажатларни алоҳида ҳисобга олиш. Тиббиёт ташкилотларида бино ва иншоотларни таъмирлаш, реконструкция қилиш учун сметага катта суммадаги маблағ режалаштириб қўйилади. Шунинг учун бу маблағларнинг сарфланиши бўйича ташкилот бухгалтериясида алоҳида ҳужжатлар папкаси очилиб, улар бош

бухгалтернинг сейфида сақланиши керак. Чунки, бу маблағларнинг сарфланиши назорат органлари томонидан тўлиқ текширилади.

Якуний хулоса сифатида шуни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчимизки, давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг тўғри юритилиши, ҳисобот маълумотларининг аниқ ва ишончли бўлиши ҳисоб ишларининг услубий жиҳатдан тўғри ташкил этилишига боғлиқ.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ—4947—сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022—2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида» ги ПФ—60—сон Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги «2022—2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини «Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили» да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида» ги ПФ—27—сон Фармони.
4. Мирзиёев Ш.М. “Кучли ва самарали тиббиёт тизимини шакллантириш –халқпарвар давлатнинг энг асосий вазифаси”. Ўзбекистон Республикаси Президентининг соғлиқни сақлаш соҳаси вакиллари билан очиқ мулоқот шаклидаги учрашувда сўзлаган нутқи. 18.03.2022 йил. <http://www.xs.uz>.
5. Kuliboev A. Accounting of income of drugs in state medical institutions //Academic research in modern science. – 2022. –Т. 1. – №. 13. – С. 19-24.
6. Остонокулов А.А. Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлар ҳисоби ва ҳисоботи методологиясини такомиллаштириш Дис. автореф. иқт.фан.д-ри (DSc). –Т. 2021. –72 б.
7. Ушаков А.А. Бухгалтерский учет и аудит эффективности использования средств в муниципальных учреждениях здравоохранения. Автореферат дисс. к.э.н. Ростовский государственный экономический университет. Ростов-на-Дону, 2012. -24 с.
8. Федотов А.В. Бухгалтерский учета и контроль расходов по содержанию государственных учреждений здравоохранения Краснодарского Края. Автореферат дисс. к.э.н. Кубанский государственный аграрный университет. Краснодар, 2006. - 24 с.
9. Федченко Е.А. Методология анализа и контроля эффективности использования бюджетных средств государственными (муниципальными) учреждениями. Автореферат дисс. д.э.н. Российский государственный экономический университет имени Г.В.Плеханова. Москва, 2017. -48 с.
10. Шанасирова Н.А. Соғлиқни сақлаш муассасаларида харажатлар ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш. и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореферати. – Т. 2022. – 56 б.
11. Shonazarovich K. A. REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF ACCOUNTING IN BUDGETARY INSTITUTIONS //EPRA International Journal of Economics, Business and Management Studies (EBMS). – 2023. – Т. 10. – №. 6. – С. 82-86.
12. Қурбонов Ш.М. Давлат тиббиёт ташкилотларида бюджетдан ташқари маблағлар ҳисоби ва ички аудитни такомиллаштириш. и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореферати. – Т. 2022. –58 б.
13. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги маълумотлари.
14. Фуқаролар учун бюджет 2018-2023 маълумотлари.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 8 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).